
Antikvariskt yttrande

Konsekvensanalys avseende kontaktledningar

Upprättad:
2023-04-17

Upprättad av:
Jan Perotti
Antikvarie

white

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	3
2. Konsekvensanalys	5
3. Sammanfattande bedömning	13

1. INLEDNING

Bakgrund

Uppsala kommun planerar för kapacitetsstark kollektivtrafik i den södra delen av staden, från centralstationen söder ut mot Sydöstra stadsdelarna, ett av stadens utvecklingsområden. Sydöstra stadsdelarna och kollektivtrafikstråket ingår som delar i avtalet med staten för spårutbyggnad på sträckan Uppsala – Stockholm.

Kollektivtrafikstråket är tänkt att gå från Uppsala centralstation till Rosendal där den förgrenar sig. Ena sträckan går genom Rosendal, via Vårdsättravägen och Hugo Alfvéns väg till Gottsunda och vidare mot Ultuna. Den andra sträckan går via Ångströmlaboriet och Ulleråker mot Ultuna. I Ultuna sammanstrålar de båda sträckorna igen för att via ny bro över Fyrisån fortsätta till Sydöstra stadsdelarna.

Undertecknad antikvarie har varit delaktig i projektet under lång tid, från förstudier och övergripande analyser till att upprätta riktlinjer för delsträckor och gestaltning

Avgrensning

Denna konsekvensanalys avser kontaktledningar och utformningen av dess utmed sträckor där kulturhistoriska värden riskerar att påverkas. De sträckor som har identifierat som känsliga och som avhandlas i detta dokument är:

- Bäverns gränd mellan Kungsgatan och Svandammen
- Dag Hammarskjölds väg
- Korsningen Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen
- Regementsvägen och Lägerhyddsvägen med förlängning förbi officersboställena

Dessa sträckor berör känsliga miljöer med höga kulturhistoriska värden. Även andra sträckor berör miljöer med kulturhistoriska värden, men som inte är lika känsliga, till exempel Ulleråker och Ultuna. Bedömningen grundar sig på *MKB Kulturmiljö* upprättad av undertecknad 2020-08-20 och *Kulturhistorisk utredning – Spårväg* upprättad av Upplandsmuseet, 2020-05-19

Metod

Påverkan på kulturmiljön och kulturhistoriska värden har gjorts utifrån illustrationer framtagna av White arkitekter. För Bäverns gränd finns fyra illustrationer med olika kontaktledningslösningar. För Dag Hammarskjölds väg specifikt finns en illustration som redovisar mittstolpar. I korsningen Dag Hammarskjölds väg och Regementsvägen redovisas med och utan kontaktledningar. För Regementsvägen redovisas tre olika alternativ.

Författningsskydd

Plan- och bygglagen (PBL)

Plan- och bygglagen innehåller såväl regler för framtagande av planer, behandling av bygglov med mera som krav på byggnadsverk.

Plan- och byggförordningen (PBF)

Förordningen preciserar delar av plan- och bygglagen.

Miljöbalken (MB)

Sträckorna ligger inom ett område som är av riksintresse för kulturmiljövården – [C40] *Uppsala stad*. Miljöbalken innehåller bland annat grundläggande bestämmelser för hushållning av mark och vatten med lagstiftningen kring riksintressen och hur dessa ska tas tillvara i planering.

Kulturmiljölagen (KML)

Två av sträckorna tangerar byggnadsminnen som skyddas i enlighet med 3 kap. kulturmiljölagen och skyddsbestämmelser fastställda av länsstyrelsen.

Bäverns gränd ligger inom fornlämningsområdet RAÄ Uppsala 88:1. Fornlämningar skyddas i enlighet med 2 kap. kulturmiljölagen.

Underlag

Som underlag för analysen finns en antal förstudier som avhandlar kulturhistoriska värden utmed sträckningen för kapacitetsstark kollektivtrafik. Följande underlag har använts:

- Kulturhistorisk utredning – Spårväg, Upplandsmuseet, 20-05-19
- Kulturhistorisk utredning – Dag Hammarskjöldsstråket, Upplandsmuseet/Karavan, 14-04-30
- MKB Kulturmiljö, White arkitekter, 20-08-20
- Översiktsplan 2016, del B

Granskade handlingar

Det finns inga framtagna handlingar som granskats för detta yttrande, däremot finns ovan nämnda illustrationer.

2. KONSEKVENSANALYS

Bäverns gränd & Mungatan

Kultuhistoriska värden

Utmed Bäverns gränd och Mungatan finns flera kulturhistoriskt värdefulla objekt, dessutom är det ett betydelsefullt stadsstråk. Det finns 9 byggnader som omfattas av förvanskningförbud, varav 2 är byggnadsminnen. Uppsala slott utgör blickfång i grändens sträckning. Gränden som planerades på 1600-talet, fick sin sträckning utifrån slottet och är en del av kompositionen runt slottet. Andra kulturhistoriskt värdefulla objekt är Svandammen och Islandsbron. Stadsrummet vid ån och runt Svandammen är betydelsefulla för Uppsala.

Uttryck för riksintresset

- Centralmakten I Uppsala finns många miljöer och enskilda byggnader som visar på kungamaktens närvaro och inflytande. Slottet intar en särställning genom att det, vid sidan om domkyrkan, dominerat stadsbilden i närmare 500 år.
- Lärdomsstaden Universitetet har varit och är än idag en av stadens största byggherrar. I stadens centrala delar finns de äldre byggnaderna...
- Stadens framväxt och struktur Under 1600-talet fick Uppsala en framskjuten plats i landet och det kom till uttryck i bebyggelsen som dominerades av det högt belägna renässansslottet...

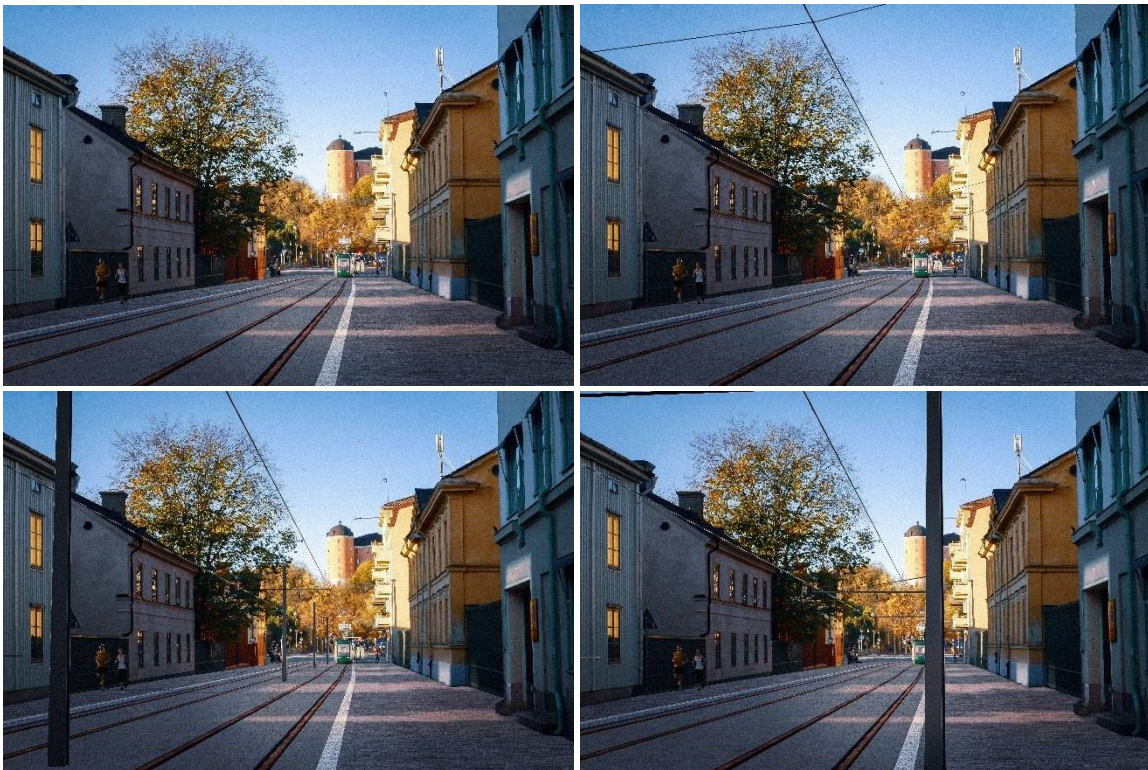

Bild 1 kontakledningsfritt, bild 2 linspänd kontaktledning, bild 3 mittstolpe, bild 4 sidostolpe.

Yttrande

Flukten från västra delen av gränden mot slottet är mycket betydelsefull ur kulturhistorisk synvinkel. Förutom den visuella upplevelsen av slottet i fonden, högt upp på åsen, är det en medveten koppling som Uppsalas äldsta stadsplan. Det är en tydlig värdebärare i riksintresset och temana *centralmakten* och *stadens framväxt*. Dessutom ingår stadsrummet runt Svandammen, vilket är ett av Uppsalas mest betydelsefulla rum – historiskt, estetiskt rekreativt och turistiskt. Sträckan Bäverns gränd – Mungatan är tvivelsutan känslig för förändring.

Av de alternativ som studerats och illustrerats är ledningsfritt det bästa för kulturmiljön. Den medför ingen påverkan eller negativ påverkan på siktinkeln. Lösningarna med stolpe i mitten eller sidoordnad stolpe med konsolarm är otänkbara. Det skulle ha så stor negativ påverkan på kulturmiljön att det föreligger risk för påtaglig skada. Framför allt skulle det strida mot PBL 2 kap. 6§. Lösningen med sidoordnade stolpar och linspänd upphängning uppfattar jag som genomförbar. Den har förhållandevis liten påverkan på siktinkeln upp mot slottet. Den behöver dock studeras närmare avseende lösningar över Islandsbron och hur det skulle påverka siktinkeln och stadsrummet för att kunna göra en bedömning avseende god helhetsverkan.

Något som kan påverka kulturmiljön är val av stationsläge. Det är en stor anordning med många delar som ska samspela med stadsrummet. Min bedömning är därför att stationsläge på Mungatan skulle ha stor negativ påverkan på kulturmiljön. Det skulle troligtvis inte uppnå god helhetsverkan, däremot bedöms risken för påtaglig skada vara liten.

Dag Hammarskjölds väg

Kulturhistoriska värden

Utmed Dag Hammarskjölds väg finns ett fåtal kulturhistoriskt värdefulla objekt. Det är tre fastigheter omfattas av förvanskningförbud. Framför allt besitter Dag Hammarskjölds väg i sig högt kulturhistoriskt värde. Den är en mäktig uppvisning av centralmaktens förmåga, resurser och vilja. Den bär på kunskap om stormaktssverige och hur nationen strävade efter att mäta sig med kulturerna på kontinenten. Det är också ett uttryck för barockens axialitet och vilja att tukta naturen. Färdvägen från Flottsund in mot stan, en resa på nästan en mil, är dramaturgiskt uppbyggd. Det är i spelet mellan öppet och slutet, mellan höjder med långa siktlinjer och dalar utan visuell kontakt. En dramaturgisk stegring som slutar vid Kung Jans port. Dag Hammarskjölds väg är tillsammans med de andra infartsvägarna, Vaksalagatan och Svartbäcksgatan, ett stadsbyggnadsgrepp av rang som saknar motstycke.

Uttryck för riksintresset

Centralmakten Rutnätsplanen från 1640-talet med sina raka tillfartsvägar är en reglering tillkommen på centralmaktens initiativ inför Drottning Kristinas kröning, som dock skedde i Stockholm. Den visar på kronans maktställning och styrning även inom områden som stadsplanering.

Domkyrkostaden Tillsammans med slottet och universitet har kyrkomiljön på åsen präglat stadsbilden sedan medeltid.

Stadens framväxt och struktur De kilometerlånga raka infartsvägarna är en förlängning och viktig del i rutnätsplanen och planerade så att upplevelsen av Uppsala slott och domkyrkan blir mycket imponant. Stadsplanen har legat till grund för stadens fortsatta utveckling och de raka tillfartsvägarna utgör tillsammans med Fyrisån stadens bärande stråk.

Dag Hammarskjölds väg med mittstolpe.

Yttrande

Dag Hammarskjölds väg är med sin historia, sin betydelse för staden och för stadsbilden, känslig för förändringar som påverkar dess sträckning, gestaltning eller visuella kontakt med slottet/domkyrkan. En preliminär bedömning är att val av utförandet på kontaktledning har mindre betydelse för påverkan. Den enda illustration som jag tagit del av avser stolpe i mitten, en lösning som ser ut att fungera väl. Helhetsverkan är god och det föreligger ingen risk för påtaglig skada. Troligtvis fungerar även linspänd kontaktledning i denna miljö.

Av större betydelse ur kulturhistorisk synpunkt är hur Dag Hammarskjölds vägs linje och gestaltning påverkas. Det är av yttersta vikt att den raka linjen från Flottsund till Kung Jans port förblir obruten och rak. Det måste säkerställas i placering av spåren och bilväg. Det måste också säkerställas att gestaltningen utgår från Dag Hammarskjölds väg och inte spårvägen. Dag Hammarskjölds väg är synnerligen betydelsefull för riksintresset varför felaktig hantering medför risk för påtaglig skada.

Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen

Kulturhistoriska värden

De kulturhistoriska värdena för korsningen Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen överensstämmer med värdena för Dag Hammarskjölds väg preciserade ovan. Detta kan kompletteras med värden för Regementsvägen: Historiska spår är avsatta i hela området, från landskapsrummets utbredning och form, till komponenter som vägar och minnessten.

Uttryck för riksintresset

- Centralmakten Rutnätsplanen från 1640-talet med sina raka tillfartsvägar är en reglering tillkommen på centralmaktens initiativ inför Drottning Kristinas kröning, som dock skedde i Stockholm. Den visar på kronans maktställning och styrning även inom områden som stadsplanering. Framväxten av den militära organisationen kan följas i Polacksbacken som fick rollen av exercisfält redan på 1600-talet.
- Domkyrkostaden Tillsammans med slottet och universitet har kyrkomiljön på åsen präglat stadsbilden sedan medeltid.
- Stadens framväxt och struktur De kilometerlånga raka infartsvägarna är en förlängning och viktig del i rutnätsplanen och planerade så att upplevelsen av Uppsala slott och domkyrkan blir mycket imponerande. Stadsplanen har legat till grund för stadens fortsatta utveckling och de raka tillfartsvägarna utgör tillsammans med Fyriskan stadens bärande stråk. Lärodomsstaden har ett stort samhällshistoriskt värde både på lokal och på nationell nivå.

Yttrande

Detta parti är relativt tålig för förändring. Nya byggnader (och kommande) i Rosendalsområdet skapar en delvis urban karaktär på ena sidan om Dag Hammarskjölds väg. Den andra sidan präglas fortfarande av exercisfältet och skog. Det är i relation till det senare som denna bedömning gjorts.

Illustrationerna visar att kontaktledningsfritt i detta parti är att föredra. Utan kontaktledning blir påverkan obetydlig. Varken riksintresse eller lokala intressen påverkas. Med kontaktledning sker en viss påverkan, framför allt på grund av stolparna. Påverkansgraden är dock liten, utan nämnvärd påverkan på lokala intressen. Min bedömning är därför att kontaktledning med illustrerat utförande fungera väl på denna delsträcka.

Båda lösningarna, med och utan kontaktledning, uppfyller "god helhetsverkan".

Korsningen Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen utan kontaktledningar.

Korsningen Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen med kontaktledningar.

Regementsvägen

Kulturhistoriska värden

Regementsvägen och Lägerhyddsvägen tangerar byggnadsminnet Polacksbacken. Polacksbacken med omgivning har en rik historia, framför allt med kopplingar till centralmakten och militärhistorien. Historiska spår är avsatta i hela området, från landskapsrummets utbredning och form, till komponenter som vägar och minnessten. Bärande värde är centralmakten, vilket accentueras av närheten till slottet. Lärdomsstaden finns också representerad i detta område eftersom universitetet övertog de militära byggnaderna och med uppförandet av Ångströmlaboratoriet.

Uttryck för riksintresset

Centralmakten Framväxten av den militära organisationen kan följas i Polacksbacken som fick rollen av exercisfält redan på 1600-talet. Även Stadsskogen har använts som övningsområde. Regementsområdet omfattar ett autentiskt, komplett och varierat militärhistoriskt byggnadsbestånd. Tillsammans med de stora regementsbyggnaderna från tidigt 1900-tal speglar de viktiga militärhistoriska epoker och på ett övergripande plan den svenska försvarsorganisationen.

Stadens framväxt och struktur Lärdomsstaden har ett stort samhällshistoriskt värde både på lokal och på nationell nivå. I Uppsala finns en rad exempel på byggnader och miljöer som visar på utbildningsväsendets samhälls- och socialhistoriska utveckling.

Yttrande

Denna sträcka är mer tålig för förändring än föregående sträckor. För denna delsträcka ser jag inte att något av alternativen medför risk för påtaglig skada. I detta fall handlar det snarare om god helhetsverkan. Därför kan det konstaterats att alternativet med stolpar cc 15 meter är sämst för de kulturhistoriska värdena och uttrycken för riksintresset eftersom tätheten påverka upplevelsen och läsbarheten. Min bedömning är att lösningen inte uppfyller "god helhetsverkan".

Kontaktledningsfritt förbi Ångström är tveklöst det bästa alternativet eftersom påverkan på upplevelsemässiga värden utgår. Alternativet med stolpar cc 25 meter är en medelväg som visserligen är betydligt bättre än cc 15 men ändå medför negativ påverkan, men helhetsverkan är acceptabel.

Regementsvägen utan kontaktledning förbi Ångström.

Regementsvägen med stolpar cc25 meter förbi Ångström

Regementsvägen med stolpar cc15 meter förbi Ångström.

3. SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

Av de bedömda sträckorna är Bäverns gränd och Dag Hammarskjölds väg känsligast, men utifrån olika perspektiv. För Bäverns gränd och Mungatan är det siktlinjen mot slottet och den rumsliga upplevelsen runt Svandammen som är viktigast. För Dag Hammarskjölds väg är det sträckningen och gestaltningen av gaturummet som är viktigast. Regementsvägen är mer tålig för förändring. Bedömningarna sammanfattas i tabellform nedan.

Bedömningsgrund	Bedömning	
	Ingenrisk för påtaglig skada	God helhetsverkan
Bäverns gränd & Mungatan		
Ledningsfritt	X	X
Linspönt	X	X
Mittstolpe		
Sidostolpe		
Dag Hammarskjölds väg		
Linspönt	X	X
Mittstolpe	X	X
Sidostolpe		
Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen		
Ledningsfritt	X	X
Linspönt (cc25)	X	X
Regementsvägen		
Ledningsfritt	X	X
cc 25	X	X
cc 15		

Följande lösningar förordas utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv:

Bäverns gränd & Mungatan	Kontaktledningsfritt och utan stationsläge.
Dag Hammarskjölds väg	Stolpe i mitten, alternativ linjespönt. OBS – bibehållen och obruten linje
Dag Hammarskjölds väg/Regementsvägen	Kontaktledningsfritt. Linspönt fungerar också.
Regementsvägen	Kontaktledningsfritt

